

DE LA Gnosticismul din perioada Patristică la Neo-Gnosticismul contemporan

Arhim. conf. univ. dr. Teofan Mada

FROM PATRISTIC PERIOD GNOSTICISM TO CONTEMPORARY NEO-GNOSTICISM

Abstract. Salvation for Gnosticism does not involve the dynamics of asceticism and the assumption of the Cross over time, the confession of the Orthodox faith as an act of trust in the presence and work of the Holy Trinity to recover its fallen creation. The Gnostic demands and wants instead an immediate look at the work of life inside the cosmos, a decisive indication that deciphers the riddles of heaven and earth. The concept of ‘gnostic’ comes from gnosis, a word that in Greek means knowledge and that comes to designate those people who believed they possessed the true saving ‘knowledge’ that would bring both redemption and redemption. We should note that there are categorical differences within the different Gnostic groups that differ not only in enigmatic statements but also in an overwhelming diversity of expression and conceptions. There are two sources of information for christian gnosticism: the first and most important is the writings of the Church Fathers, who are the Church’s apologists against Gnostic groups because of their different teachings, beliefs, and practices. These writings are often a slander of christian gnostics in many ways. The second source of information is that of the Gnostic writings that provoke the performer unexpectedly for a long time, because these writings are particularly enigmatic and complex, being extremely difficult to recover the original intention and meaning. After all, these texts were designed for the ‘chosen’ or those who possessed special knowledge and held the key to deciphering esoteric statements, as well as those present in the Gnostic literature as far as can be found.

Keywords: gnosis, dualism, pseudo-religiosity, gnostic dyad, gnosticism, complete humanity.

Introducere

Apelând la ideile gnostice despre spiritualitate, multe din creațiile, cărțile și filmele contemporane întrepătrund elemente luate din sistemul antic de credințe într-o poveste contemporană plină de „magie”, de crimă, intrigă și conspirație. Făcând acest lucru, aceste elemente ale mentalității gnostice de astăzi se folosesc de o formă de religie și spiritualitate care s-a bucurat de un interes crescând în ultimele decenii. Mai mult decât o religie ezoterică sau un set antic de îndrumări spirituale, gnosticismul stă încă foarte bine și este plin de viață, fiind o parte vibrantă din lumea credințelor alternative, atât de învolburată în areopagurile culturale contemporane. În esență, așa cum remarcă și aderanții săi, este o erezie perenă care urmărește continuu creștinătatea, încercând să submineze și să răstoarne dogmele esențiale ale credinței creștine ortodoxe¹.

Pentru cei care studiază azi gnosticismul și „evangheliile gnostice”, ideile acestora le oferă o versiune mai incluzivă, ambiguă, permisivă și individualizată a creștinătății, una eliberată de dogme, care li se par nefolositoare și depășite. Lucrarea lui Elaine Pagels, *The Gnostic Gospels*², a reprezentat un moment hotărâtor în popularizarea contemporană a gnosticismului. În această lucrare, autoarea examinează diviziunile existente în Biserica primelor secole, precum și modul în care femeia a fost văzută în istoria creștină și iudaică. Contrar părerilor unor autori antici ai Bisericii³, femeile sunt și au fost dintotdeauna substratul Bisericii pe pământ, plămădeala vitală, grupul cel mai vast de credincioși, care au alimentat credința de-a lungul secolelor, atrăgând noi generații spre creștinătate călăuzindu-i mai degrabă spre iubire și taină decât spre căile formale ale teologiei și academiilor. Prezența semnificativă a mărturisitorilor de gen feminin în generațiile de la începutul creștinătății a fost reevaluată în istorie de mulți teologi biblici respectabili⁴ și de decenii întregi de erudiție a femeilor în sfera activității patristice. Doar de puțin timp, s-a început procesul de a revela imaginea completă a impactului pe care femeile l-au avut asupra creștinătății la începuturi, din epoca post-biblică până în Evul Mediu⁵. Ca urmare a acestui demers deschizător de drumuri, a devenit clar

¹ Dumnezeu personal și transcendent, Preasfânta Treime, divinitatea și umanitatea lui Iisus Hristos, opera mântuitoare a lui Iisus Hristos prin Crucea și Învierea Sa, realitatea păcatului și a mântuirii, Biserica și a Doua Venire.

² Elaine Pagels, *The Gnostic Gospels*, 1979, New York: Vintage Books, 1989. A se vedea *The Gnostic Paul: Gnostic Exegesis of the Pauline Letters*, Philadelphia, 1975.

³ Vezi Ruether, R., 'Misogynism and Virginal Feminism in the Fathers of the Church' in (ed) *Religion and Sexism: Images of Women in Jewish and Christian Traditions*, Simon & Schuster, New York, 1974.

⁴ Vezi Laporte, J., *The Role of Women in Early Christianity*, Lewiston, New York, 1982; Clark, EA., *Women in the Early Church*, Delaware, 1983; Clark, EA., *Ascetic Piety and Women's Faith*, Lewiston, New York, 1986; GN Stanton. *Women in the Earliest Churches*, Cambridge, 1988; Lang, J., *Ministers of Grace: Women in the Earliest Churches*, Londra, 1989.

⁵ Clark, G., *Women in Late Antiquity: Pagan and Christian Lifestyles*, Oxford, 1993; Cloke, G., *This Female Man of God: Women and Spiritual Power in the Patristic Age 350-450*, Londra,

faptul că asceza a fost folosit de multe creștine de la începuturi ca mijloc propice pentru formare personală ce le-a permis să întrevadă noi oportunități⁶.

Profesoara de religie Pagels de la Princeton University scrie în best-sellerul său, *Beyond Belief, The Secret Gospel of Thomas*, că în gnosticism trebuie să fii un căutător – o persoană care-l caută pe Dumnezeu – nu un credincios⁷. Apologeta gnosticismului deploră unitatea creștinismului, ea deploră acele elemente ale creștinătății ortodoxe pe care „nu le poate iubi: tendința de a identifica creștinătatea cu un singur set permis de credințe – oricum acestea variază de la o Biserică la alta – cuplate cu convingerea că doar credința creștină permite accesul la Dumnezeu”⁸. Pagels firmă că creștinătatea ortodoxă este „prea rigidă” și îi împiedică pe oameni să-și facă propriile alegeri în ceea ce privește binele și răul, adevărul și minciuna. „Ortodoxia tinde să pună la îndoială capacitatea noastră de a face astfel de distincții și insistă să le facă pentru noi,” remarcă ea. „În speranța de a fi scutiți de o muncă grea, mulți dintre noi, acceptă cu bucurie ceea ce tradiția îi învață”⁹. Potrivit lui Pagels gnosticismul „atrage femeile pentru că permite participarea feminină la riturile sacre”. Cu toate acestea, Pagels pierde din vedere faptul că Creștinismul a răsturnat statutul femeii atunci când i-a făurit un rol în Biserică. Înainte de epoca creștină, femeile aveau un statut, o putere și o autoritate aproape inexistente în multe civilizații. Toate acestea le-au câștigat în și prin Biserică. Acționând după învățăturile lui Iisus Hristos, Biserica istorică a stabilit trei trepte specifice: fecioara, văduva și diaconița. Aceste ordine veneau ca o recunoaștere a valorii femeilor¹⁰. Dintre aceste trei ordine, funcția de diaconiță oferea un rol consacrat și o responsabilitate mai mare. Diaconițele nu au primit doar o binecuvântare, ci „au fost de fapt consacrate la altar în cadrul Euharistiei”¹¹. Cercetarea sugerează că rolul diaconiței a depins de locație și de situație. Ea „s-a ocupat în principal de femeile din comunitate așa cum diaconul se ocupa de bărbații de la acea vreme”¹². În această perioadă, rolurile erau împărțite, deși diaconii de azi se ocupă totodată de bărbați și de femei. Scopul principal al muncii diaconiței era „să-i placă să-i ajute pe ceilalți”¹³.

1995; V. Harrison, ‘The Feminine Man in Late Antique Ascetic Piety’. *Union Seminary Quarterly Review*, 48. 3-4., 1994, pp. 49-71.

⁶ Elm, S., *Virgins of God, The Making of Asceticism in Late Antiquity*, Oxford, 1994.

⁷ Elaine Pagels, *Beyond Belief, The Secret Gospel of Thomas*, 2003, New York: Random House, p. 29.

⁸ Elaine Pagels, *Beyond Belief, The Secret Gospel of Thomas*, p. 29.

⁹ Elaine Pagels, *Beyond Belief, The Secret Gospel of Thomas*, p. 184.

¹⁰ J.G. Davies, „Deacons, Deaconesses and the Minor Orders in the Patristic Period” in *Journal of Ecclesiastical History*, 1963; și Evangelos Theodorou, „The Ministry of Deaconesses in the Greek Orthodox Church”, pp. 25-30.

¹¹ Kyriaki Karidoyanes FitzGerald, *Orthodox Women and Pastoral Praxis: Observations and Concerns for the Church in America*, Brookline, Massachusetts, Holy Cross Press, 1988, p. 109.

¹² FitzGerald, *Orthodox Women and Pastoral Praxis: Observations and Concerns for the Church in America*, p. 110.

¹³ FitzGerald, *Orthodox Women and Pastoral Praxis*, p. 110.

Ea era consacrată pentru diaconie¹⁴. Oficiul diaconiței nu era un „pas” către preoțime, care se aplică în cazul diaconului. În schimb, diaconatul „este adevărat și plin de ordine în sine”¹⁵. Din motive complet necunoscute, rangul de diaconiță a început să dispară la sfârșitul erei bizantine.

Dualismul rațional și promisiunea gnozei

Gnosticismul a reprezentat o mare provocare pentru avântul credinței creștine din cel de-al doilea și al treilea secol. Totuși, în ciuda influenței sale, este o mișcare greu de definit în mod precis din cauza naturii sale ezoterice, ambigue, descentralizate și eclecticice. De exemplu, Karen Leigh King, profesor de Noul Testament și Istorie creștină antică la Universitatea Harvard, scrie: „De ce este atât de greu să definim gnosticismul? Consider că problema constă în faptul că un termen retoric a fost confundat cu o entitate istorică. Nu a existat și nu există gnosticism, dacă prin asta ne referim la o entitate religioasă antică cu o singură origine și un set distinct de caracteristici. Gnosticismul este mai degrabă un termen inventat în perioada modernă de la început în încercarea de a defini limitele creștinătății normative. Totuși, s-a ajuns în mod greșit să fie considerat o erezie creștină sau chiar o religie cu drepturi”¹⁶. În general, gnosticismul este dual, axat pe cunoașterea spirituală ascunsă (*gnosis*), antagonist față de și neinteresat în timp și istorie, neîncrezător – chiar plin de ură – împotriva lumii fizice și a trupului omenesc. Gnosticismul caută să scape de limitele timpului și spațiului, să transeadă lumea fizică și istorică și încearcă să obțină mântuirea prin mijloace secretoase și individualiste. Academicianul american James A. Herrick (procurat de noile mișcări religioase) explică faptul că „în forma sa esențială, gnosticismul reprezintă efortul spiritual sistematic de a scăpa de încorsetările istoriei și a întrupării fizice prin cunoaștere secretă (*gnosis*) și tehnică (magie). Gnosticii caută să se ridice deasupra mulțimii muritorilor obișnuiți care nu au voința de a rupe lanțurile timpului și a existenței pământești”¹⁷.

În studiul său *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginning of Christianity* (care a fost pentru mulți ani lucrarea de referință despre gnosticism în limba engleză), Hans Jonas explică faptul că „dualismul

¹⁴ FitzGerald, *Orthodox Women and Pastoral Praxis*, p. 110.

¹⁵ FitzGerald, *Orthodox Women and Pastoral Praxis*, pp.110-111.

¹⁶ Karen L. King, *What Is Gnosticism?* Cambridge, Mass, Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 2. Profesoara King a creat vii dispute la nivel internațional, începând cu anul 2012, prin descoperirea unui text al unui papyrus copt, pe care Alberto Camplani l-a catalogat de la început ca fiind fals. În 2016 a recunoscut și ea că textul este fals. A se vedea articolul lui Ariel Sabar publicat în *The Atlantic*, iunie 2016.

¹⁷ James A. Herrick, *The Making of the New Spirituality, The Eclipse of the Western Religious Tradition*, Downers Grove, Ill, InterVarsity Press, 2003, p. 179. Vezi pp. 176-203 din cartea lui Herrick pentru o introducere la Gnosticism și la influențele actuale asupra culturii occidentale. James W. Sire a numit această lucrare „o istorie intelectuală lucidă cu importante implicații pentru a naviga printre curentele religioase de astăzi”.

rațional” al gnosticismului există pe mai multe nivele: „Dumnezeu și lumea, spiritul și materia, sufletul și trupul, lumina și întunericul, binele și răul, viața și moartea”¹⁸. Gnosticii antici credeau că adevăratul Dumnezeu nu este numai dincolo de lumea și tărâmul material, ci că nu ar fi avut nimic de a face cu crearea materiei: „Lumea este lucrarea puterilor de jos care deși provin de la El nu-l cunosc pe adevăratul Dumnezeu și obstrucționează cunoașterea Lui în cosmosul deasupra căruia domnește”¹⁹. Altfel spus, tărâmul material este rău, iar omul trebuie să scape de el. Acest lucru poate fi realizat numai prin *gnosis* sau prin cunoașterea secretă a adevăratului Dumnezeu.

Această *gnosis* își găsește originea în credința că omul nu este făcut pentru această lume materială rea. Profesorul de studii ale filosofiei religiei de la Universitatea Carolina de Nord, Bart Denon Ehrman, autor al *Lost Christianities, The Battles of Scripture and the Faith We Never Knew*, scrie că din punctul de vedere al acestei perspective, „sunt captivi aici, încarcerati. Iar atunci când aflăm cine suntem și cum să scăpăm, putem să ne întoarcem la casa noastră din ceruri”. Ehrman arată cum acest concept rezonază cu cititorii moderni, „mulți dintre care se simt la fel de alienați de această lume, pentru care această lume nu are sens, cititori care realizează într-un mod foarte profund și semnificativ că nu aparțin acestei lumi”²⁰. Totodată se întâmplă ca acel caracter individualist, relativist și sincretic al gnosticismului să fie atractiv pentru bărbații și femeile moderne care nu au încredere în Biserică, consideră creștinismul ca fiind împotriva femeii, și care au o viziune negativă asupra oricărei structuri a autorității.

Pagels explică faptul că gnosticii de la începuturi susțineau că „umanitatea l-a creat pe Dumnezeu – iar astfel, din potențialul său interior a descoperit pentru sine revelația adevărului”²¹. În această formă de gnosticism, care este cunoscut în zilele noastre, mai degrabă fiind în afară sau separat de umanitate, Dumnezeu este creația umanității în sens feurbachian. Mântuirea nu constă în biruirea păcatului prin și cu ajutorul lui Dumnezeu; este mai degrabă vorba de biruirea ignoranței prin cunoașterea de sine²². Ignoranța asigură distrugerea, în timp ce cunoașterea de sine furnizează eliberarea și scăparea de suferință. Aceasta înseamnă că Iisus Hristos nu a fost Dumnezeu-Omul care a venit să mântuiască lumea de păcat, așa cum cred creștinii ortodocși, ci „învățătorul, revelatorul și

¹⁸ Hans Jonas, *The Gnostic Religion, The Message of the Alien God and the Beginning of Christianity*, 1958, Boston, Beacon Press, 1963, p. 31. Profesorul Hans Jonas (de origine germană, care a trăit în New York, începând cu 1995) și-a luat doctoratul în filosofie la Universitatea din Marburg cu o teză despre *Der Begriff der Gnosis*, sub îndrumarea lui Martin Heidegger. Profesorul Jonas interpretează gnosticismul din punct de vedere al filosofiei existențialiste. A fost printre primii filosofi care s-a preocupat de chestiunile etice ridicate de știința biologică. De fapt întreaga carieră universitară a profesorului Jonas poate fi împărțită în trei perioade: studii despre gnosticism, studii de filosofie biologică și studii etice.

¹⁹ Hans Jonas, *The Gnostic Religion*, p. 42.

²⁰ Bart D. Ehrman, *Lost Christianities, The Battles of Scripture and the Faith We Never Knew*, New York: Oxford University Press, 2003, p. 114.

²¹ Pagels, *Gnostic Gospels*, p. 122.

²² Pagels, *Gnostic Gospels*, pp. 124-24.

stăpânul spiritual” care este doar uman dar care arată calea „lui Hristos”. În învățătura gnostică, Iisus Hristos nu este mai mareț decât novicele, dar îl va ajuta pe novice să-l transcedă prin cunoaștere și „conștiința lui Hristos”.

Genul gnostic

În legătură cu femeile și rolul acestora în grupurile gnostice, există două lucruri care ies în evidență ca fiind importante. În primul și în primul rând, limbajul scrierilor gnostice, mitologia și vederea despre lume este în mod emfatic una bazată pe gen. Ființa umană, la fel ca și cosmosul întreg și entitățile divine sunt clasificate în funcție de o ierarhie a creației și sunt stratificate nu doar în funcție de liniile extrem de duale de material/spiritual, inferior/superior, impur/pur, dar și în funcție de genul masculin/feminin. În al doilea rând, este important să subliniem faptul că genul feminin în literatura creștină gnostică este în mod normal un simbol al senzualității, al materialității și al inferiorității în comparație cu opusul său masculin. Se consideră că-i lipsește ceva și că are nevoie de o completare sau transcendență. Mai mult încă, există două căi prin care femeia se poate mântui. Amândouă au ca scop înfrângerea feminității femeilor și reconfigurarea limitării umane a genului, ca să poată fi depășit. Aceste două căi de obținere a mântuirii se pot dobândi fie prin practica unui ascetism extrem ca abținerea sexuală și post negru, fie printr-un libertinism extrem, ca excesul sexual. În primă fază, practicile ascetice extreme atât pentru bărbați cât și pentru femei le-a determinat separarea de societate. Calea lor individuală spre mântuire reprezenta o provocare pentru instituționalizarea Bisericii.

Clement al Alexandriei, de exemplu, relatează despre învățăturile gnosticilor și scrie că aceștia erau asceți care „respingeau căsătoria și nașterea pruncilor”²³. El descrie într-o lumină negativă ascetismul gnostic pentru că, după părerea lui, izvorăște din niște atitudini radical anti-cosmice. Prețuirea reproducerii sexuale este anulată în literatura gnostică pentru că simbolizează „lucrările femeii” pe care Iisus Hristos a venit să o distrugă²⁴. Sintagma ezoterică „lucrările femeii” desemnează reproducerea umană, nașterea și denaturarea, care sunt învinse prin abținerea și transcendența experimentată în funcție de gen. Cel mai adesea, transcendența sexualității umane și a genului sunt reprezentate ca fiind o transcendență a feminității, atât în sens concret cât și abstract. Astfel, de exemplu, în *Evanghelia după Toma*, Iisus îi promite Mariei că o va face „bărbat”²⁵, ca și ea să poată deveni egală celorlalți discipoli și să poată moșteni Împărăția Cerurilor. Iisus afirmă: „Iată, eu o voi călăuzi [în așa fel] ca s-o fac bărbat, ca să fie și ea un suflet viu asemenea vouă, bărbaților. Căci orice femeie care se face bărbat va intra în Împărăția Cerurilor”²⁶. În acest sens, deși existența și sexualitatea

²³ Clement Alexandrinul, *Stromata* 3.45.

²⁴ Clement Alexandrinul, *Stromata* 3.

²⁵ *Evanghelia după Toma*, *Logion* 114.

²⁶ *Evanghelia după Toma*, *Logion* 114.

după gen sunt considerate a fi negative, genul feminin este privit ca inferior celui masculin și având nevoie de transformarea din femeie în bărbat.

A doua posibilitate de obținere a mântuirii îmbrățișată de gnostici este opusul radical a ceea ce tocmai am menționat. Unii gnostici se presupune că luau parte la practici extravagante și imorale care atrăgeau după sine sex și orgii. Sf. Irineu de Lyon, un apologet creștin din secolul al doilea descrie practici similare și îi pune sub acuzație pe discipolii unui bărbat numit Marcus. Sf. Irineu îl numește pe acest conducător religios șarlatan și seducător al femeilor naive care sunt ușor păcălite de acesta. Sf. Irineu scrie: „El e devotat mai ales femeilor și acestea sunt pentru el ca o bună-mireasmă. Ele sunt îmbrăcate elegant și au o mare avere, fapt pentru care el caută, în mod frecvent, ca acestea să fie împreună cu el, adresându-se către ele în acest mod seducător: „Sunt dornic să te fac părtașa Harului meu, căci Tatăl tuturor mă face să văd încontinuu îngerii dinaintea feței Sale. Acum locul îngerului tău este al nostru și suntem de aceea datori să devenim una. Primește mai întâi din mine și de la mine darul Harului. Împodobește-te ca o mireasă care își așteaptă mirele, pentru ca să fii cât mai bine pregătită, pentru ceea ce sunt eu și eu sunt ceea ce tu vrei. Aprindeți ochiul de lumină din camera de nuntă. Primește de la mine un soț și fii afectuoasă cu el, după cum dorești ca el să fie primit de către tine. Iată harul vine peste tine: deschideți gura și proorocește!”²⁷.

Spre deosebire de perechile lor ascetice, acești gnostici vedeau mântuirea și izbânda asupra diviziunii bărbat/femeie prin uniunea celor doi, mai degrabă decât prin transcendența sexualității umane și a limitărilor de gen. În ambele scenarii, categoriile de gen (bărbat/femeie) sunt contestate și până la un anumit punct revizuite. Fie prin practica ascetismului, fie prin cea a libertinismului, gnosticii percepeau categoriile existente ca obstacol și încercau să imagineze moduri prin care acestea pot fi anulate și transformate.

Creștinism și pseudo-religiozitate

Un alt concept cheie adoptat de multe grupuri gnostice și o idee care este faimoasă în rândul feministelor moderne a fost cea a „Divinității androgine”, o zeitate care reprezintă un echilibru perfect între feminin și masculin. Unele grupuri gnostice credeau că divinul ar trebui să fie considerat „masculo-feminin – ,puterea bărbătească și femeiască”. Alte grupuri gnostice susțineau că termenii erau meniți să fie doar niște metafore, din moment ce în realitate, divinul nu este nici masculin, nici feminin. Un al treilea grup a sugerat că se poate descrie Sursa primară fie în termeni masculini, fie feminini, căci depinde de context ce aspect se intenționează să se sublinieze. Pagels adaugă: „susținătorii acestor viziuni diverse au convenit asupra faptului că divinul trebuie înțeles în termenii unei relații armonioase și dinamice a opozițiilor – un concept care poate fi

²⁷ Sf. Irineu de Lyon, *Adversus haeresis*, vol. 1, cap. al XIII-lea, 3.

înrudit cu viziunea răsăriteană de yin și yang, dar care rămâne străin de iudaismul și creștinătatea ortodoxe²⁸.

Zeitatea gnostică este atât un zeu, cât și o zeiță, iar gnosticii i-au disprețuit pe creștinii pentru că „i-au suprimat” natura feminină a divinității. În *Codul lui DaVinci* (*The Da Vinci Code*, 2003, Doubleday), Langdon îi ține o prelegere lui Sophie despre asta, spunându-i că Prioria din Sion crede că Împăratul Constantin și succesorii săi „au convertit cu succes lumea de la un păgânism matriarhal la o creștinătate patriarhală” prin folosirea „unei campanii de propagandă care demoniza sacrul feminin”, distrugând venerația de zeiță și asigurându-se că religia modernă va fi masculină²⁹. Romanul lui Brown le spune cititorilor că această suprimare a dus la o umanitate deformată și neechilibrată, peste măsură masculină și lipsită de echilibrul feminin: „Zilele zeiței erau sfârșite. Orologiul a sunat. Mama pământ a devenit o lume a bărbatului, iar zeii distrugerii și a războiului își luau prada lor”. Cititorii au fost informați că „egoul masculin” a fost cuprins de amoc, fără a fi echilibrat sau controlat deloc de complementul său feminin. Acest lucru a dus la îndepărtarea sacrului feminin în viața modernă”, ceea ce a avut ca rezultat niște vieți neechilibrate, „război alimentat de testosteron”, societăți care detestă femeile și „o lipsă de respect crescută pentru Mama Pământ”³⁰.

Concepția ortodoxă despre bărbat și femeie este unică în vitalitate, specifică, completivă și relațională. Ar trebui să examinăm diferențele dintre bărbat și femeie, amândoi fiind creaturi ale lui Dumnezeu. Kyriaki Karidoyanes FitzGerald scrie despre asemănările și diferențele dintre bărbat și femeie în felul următor: „Mai întâi, persoanele masculine și feminine sunt egale, dar diferite. Natura umană este exprimată în persoane care sunt fie masculine, fie feminine. Atât bărbații, cât și femeile sunt într-un tot uman, dar nu la fel. Diferența dintre bărbați și femei nu este doar legată de sex, ci este o diferență de a fi care este înrădăcinată în esența însăși a creației și se manifestă în modul specific a firii umane³¹.

Profesoara FitzGerald mai arată că femeile ar putea „să-și manifeste însușirea personală a sanctității în comunitatea creștină așa cum o vor face și alți credincioși

²⁸ Pagels, *Gnostic Gospels*, p. 51. Androgin poate să însemne fie că posedă caracteristicile ambelor genuri (hermafrodit), fie că îi lipsesc caracteristicile ambelor genuri (fără gen). Există un oarecare sens în care este adevărat să spui ambele lucruri despre Dumnezeu. Dumnezeu posedă perfecțiunile atât a bărbaților, cât și a femeilor, iar Dumnezeu nu este nici bărbat, nici femeie. Manfred Hauke scrie că „Imagini ca și ‘Tatăl’ pentru prima Persoană Divină și ‘Fiul’ pentru cea de a doua trebuie interpretate ca analogii. Nu exprimă mai deloc un element de similitudine, în timp ce deosebirea dintre ei sunt multe” (*God or Goddess? Feminist Theology, What Is It? Where Does it Lead?* San Francisco, Ignatius Press, 1995, p. 149). Multe feministe insistă asupra faptului că imaginile folosite pentru Dumnezeu trebuie să fie „echilibrate” cu imagini feminine ca act de „democratizare”. Pentru o tratare mai detaliată a acestui subiect, vezi Hauke, *God or Goddess?* pp. 135-160.

²⁹ *The Da Vinci Code*, p. 124.

³⁰ *The Da Vinci Code*, pp. 125-26.

³¹ Kyriaki Karidoyanes FitzGerald, „Orthodox Women and Pastoral Praxis, Observations and Concerns for the Church in America”, *Orthodox Perspectives on Pastoral Praxis*, Theodore Stylianopoulos, editor, Brookline, Holy Cross Press, Massachusetts, 1988, p. 107.

de gen masculin”. Ea precizează: „Vor fi alte vremuri în care darurile personale ale femeilor, inclusiv darul specific al feminității se vor putea prezenta ca varietate și complementaritate la darurile aduse Bisericii de către bărbați”³².

Sf. Ioan Gură de Aur a recunoscut în mod special atributele femeilor și a afirmat egalitatea femeii cu bărbatul. El scrie că „femeile îi depășesc pe bărbați în demnitatea solemnă, în pasiunea și în devotamentul lor – [ținând post] pentru dragostea lui Hristos”³³. Ioan Hrisostom subliniază că femeia este „plină de sentimente și mai înclinată spre compasiune”³⁴ și posedă virtuțile carității, dăruirii de pomană, preocupare pentru cei nevoiași, înțelepciune, stăpânire de sine, moderație a dorințelor, discreție și temperare³⁵. În esență, Patriarhul Constantinopolului consideră femeile ca fiind mai „potrivite pentru îngijirea bolnavilor decât bărbați”³⁶. Sf. Ioan Hrisostom „insistă și asupra asemănării ontologice absolute dintre bărbat și femeie, din moment ce amândoi au o natură umană identică: femeia are „aceeași esență (*tes autes ousias*) ca și bărbatul”³⁷. După teologul Paul Evdokimov, această *homoioteta* sau asemănare a ființei ar însemna că darurile femeii „sunt diferite de ale bărbatului”³⁸. Evdokimov mai spune și că „sacerdoțiul unei femei nu este doar în funcția sa, ci în natura sa”³⁹. Înțelegem că Dumnezeu a creat aceste diferențe între natura masculină și feminină ca să se completeze unul pe celălalt în lucrarea lor spre slavă în Împărăția Sa. Aceste diferențe de gen ne pot face să vedem circumstanțele diferit, să experimentăm altfel emoțiile, să abordăm situațiile în moduri unice, lucruri semnificative pentru chestiunea „sacerdoțiului” feminin unic. Sf. Ioan Hrisostom se referă la rolurile femeii ca „roluri temporare, pământești” și observă că în „rolurile sociale tipice ale femeilor din vremea sa – în care fie în familie, fie în Biserică, fie în societate, ele erau în general supuse conducerii bărbaților”⁴⁰. Totuși, David Ford, profesor la St. Tikhon’s Orthodox Seminary în nordul statului Pennsylvania dă un răspuns acestei afirmații în cartea sa *Women and Men in the Early Church: The Full Views of St. John Chrysostom*. Profesorul Ford arată că „aceste modele generale de conducere masculine nu vor să spună că femeile nu pot avea roluri de conducere”⁴¹.

³² FitzGerald, „Orthodox Women and Pastoral Praxis”, p. 125.

³³ Efthalia Makris Walsh, „Loving God – A Woman’s Service in the Church”, a paper delivered at St. Andrew’s Greek Orthodox Church, South Bend, Indiana, și printat în *The Greek Orthodox Theological Review*, vol. 38, nos. 1-4, 1993, p. 329.

³⁴ Makris Walsh, „Loving God – A Woman’s Service in the Church”, p. 329.

³⁵ Makris Walsh, „Loving God – A Woman’s Service in the Church”, p. 329.

³⁶ David C. Ford, *Women and Men in the Early Church: The Full Views of St. John Chrysostom*, Pennsylvania, South Canaan: St. Tikhon’s Seminary Press, 1996, p. 197.

³⁷ Ford, *Women and Men in the Early Church*, p. 138.

³⁸ Elisabeth Behr-Sigel, *The Ordination of Women, An Ecumenical Problem*, o lucrare rostită la colochiul intitulat „Women and Ministry,” revizuită în decembrie 1990.

³⁹ Behr-Sigel, *The Ordination of Women, An Ecumenical Problem*, p. 29.

⁴⁰ Ford, *Women and Men in the Early Church*, p. 240.

⁴¹ Ford, *Women and Men in the Early Church*, p. 249.

Diada gnostică sau despre umanitatea „completă”

Mulți gnostici credeau nu doar că adevărata Divinitate⁴² este androgină, ci și că umanitatea trebuie să fie androgină sau „masculino-feminină”. Unii gnostici interpretau Geneza 1, 27 ca spunând că Dumnezeu a creat „masculin-feminin” și nu „masculin și feminin”. Anumite texte gnostice descriu Divinitatea ca având „Putere bisexuală” și declară că umanitatea este o „ființă masculină-feminină”. Există trimiteri la Divinitate ca fiind Tată și Mamă – „o diadă” a masculinului și femininului.⁴³ Această concentrare asupra idealului androgin este denumită în lucrările gnostice contemporane ca și „plenitudine”, un termen preferat de către multe feministe⁴⁴. Fără îndoială, „Adam, singur, nu este și nu poate fi, chip și slavă a lui Dumnezeu’ (1 Corinteni 11, 7) fără Eva”⁴⁵. Într-o lucrare, Elisabeth Behr-Sigel spune că „Duhul, prezent și activ în Biserică, nu impune nicio constrângere: El inspiră, convinge și vindecă”⁴⁶, sugerând că Duhul Sfânt nu vizitează doar bărbații. Acum înțelegem că bărbații și femeile sunt create din aceeași „substanță” pentru a se completa unul pe celălalt și că atributele fiecărui gen sunt necesare pentru construirea Împărăției lui Dumnezeu.

Neognostica Margaret Starbird se referă în repetate rânduri la „paradigma de parteneriat”⁴⁷ pe care o descrie fiind „ imaginea divinității atât Mire cât și Mireasă”. Ea explică faptul că acest lucru este necesar pentru ca „psihicul colectiv” al umanității să fie vindecat, să devină întreg și restaurat. Care este scopul esențial al acestui lucru? „Trebuie să ne apreciem sentimentele și emoțiile, intuițiile, experiențele, sinele nostru. Trebuie să ne onorăm călătoria”⁴⁸. Se pare că plenitudinea înseamnă autoabsorbție și narcisism.

⁴² O premisă esențială pentru Gnosticism a fost că Dumnezeul acestei lumi – Dumnezeul evreilor și creștinilor – este o ființă sau un grup inferior care a creat această lume împotriva dorințelor adevăratului Dumnezeu care este transcendent și „ascuns de toate creaturile și poate fi cunoscut prin conceptele naturale” (Jonas, *Gnostic Religion*, p. 42). Aceste ființe inferioare sunt adesea numite arhoni și guvernează în mod tiranic lumea și îl țin „pe omul interior” al oamenilor pentru a nu fi eliberat de tărâmul material și să se întoarcă la adevărul Dumnezeu. Vezi Jonas, *Gnostic Religion*, pp. 42-47.

⁴³ Vezi Pagels, *Gnostic Gospels*, pp. 56-57.

⁴⁴ „Pentru curentul principal al androginișmului din teologia feminisă este fundamentală teza că fiecare persoană combină în ea însăși atât aspecte „feminine”, cât și „masculine”. Aici pare a fi crucial să ajungi la o stare de „plenitudine” echilibrată (Hauke, *God or Goddess?*; vezi pp. 100-117 pentru abordarea completă a subiectului).

⁴⁵ Kyriaki Karidoyanes FitzGerald, „The Ministry of Women in the Orthodox Church, Some Theological Presuppositions”, *Journal of Ecumenical Studies*, 1983, p. 562.

⁴⁶ Behr-Sigel, *The Ordination of Women, An Ecumenical Problem*, p. 29.

⁴⁷ Margaret Starbird, *The Goddess in the Gospels, Reclaiming the Sacred Feminine*, Rochester, Vt., Bear, 1998, pp. 145, 153. M. Starbird, *The Woman with the Alabaster Jar, Mary Magdalen and the Holy Grail*, (1993 Starbird recunoaște că a întors spatele învățăturilor ortodoxe (a fost un pedagog religioasă) după ce a citit *Holy Blood, Holy Grail* în anii 1970: „Cu cât mai profund eram implicată în lucrare, cu atât mai clar îmi era că exista o substanță reală în teoriile lăsate de lectura *Holy Blood, Holy Grail*. Treptat m-am găsit cu totul câștigată de dogmele centrale ale ereziei Graalului, aceeași teorie pe care la început am discreditat-o” (*The Woman with the Alabaster Jar, XX-XXI*). *Holy Blood, Holy Grail* (New York, Dell, 1983) a fost scrisă de Michael Baigent, Richard Leigh și Henry Lincoln.

⁴⁸ Starbird, *The Goddess in the Gospels*, p. 145.

Ideea unui androgin, o umanitate „completă” apare în *Codul lui da Vinci*. Vorbind cu Sophie despre Mona Lisa, Langdon pretinde că Mona Lisa nu este „nici bărbat, nici femeie”, ci un portret androgin care este „o fuziune a amândurora”⁴⁹. „Aceasta este o iluzie a lui Langdon (și Brown), pentru că istorici reputați de artă s-au pus de acord că portretul nu are nimic de a face cu androginitatea, ci este doar un tablou măiestru al unei doamne italiene (cel mai probabil al Mona Lisei Gheradini, soția negustorului Francesco del Giocondo). Totuși, ideea că Mona Lisa ar descrie un androgin se potrivește cu credințele gnostice potrivit cărora cei care erau iluminați de gnoză trebuiau să fie în pereche – bărbat și femeie – formând un întreg perfect, sau o siziegie. Astfel, Iisus ar fi avut nevoie de un complement feminin care să-l facă complet; în scrierile gnostice acea femeie, „consoarta lui Iisus” este evident Maria Magdalena”⁵⁰.

În articolul apărut în *The Lay Ministries Resource Handbook*, Phyllis Meshel Onest, director al Religious Education for the Greek Orthodox Diocese din Pittsburgh, descrie impactul Noii Legi aduse de Hristos: „În Noul Testament a spart bariera veche de sute de ani care exista între femei și bărbați. Deși rabinii nu le includeau pe femei în grupul lor de ucenici și nu le ofereau acestora învățătură spirituală, Iisus le-a vizitat și le-a învățat pe prietenele sale Maria și Marta, care se regăseau printre discipolii săi. Mai existau și alte femei printre discipolii Săi. Sf. Pavel le considera ca fiind colaboratoare loiale. El depindea de ele pentru propovăduirea Evangheliei. El a vorbit despre fecioare devotate și văduve... Febe a fost printre primele diaconițe. Sf. Pavel a scris despre ea ca a fost ‘un ajutor pentru mulți și mai ales pentru mine’”⁵¹.

Punerea în legătura a acestor noțiuni gnostice antice cu atacurile ideologice feministe împotriva credințelor creștine istorice, mai ales acelea a preotului bărbat, ar trebui să fie evidentă. Dacă genurile masculin și feminin nu sunt unice în vitalitate, ci egale, căci – așa cum predică Biserica, – ci sunt rezultate ale unei antropologii incomplete, atunci nu există motiv să ținăm femeile departe de „autoritatea preotească”. Dacă nu există diferențe sau distincții esențiale între bărbați și femei, atunci refuzul Bisericii de a hirotonisi femei este doar o dovadă de misoginie, nu de adevăr teologic sau doctrinar. Această legătură ideologică este aparentă în activitățile grupurilor religioase feministe, ca și „Biserica femeilor”, care sunt concentrate pe hirotonisirea femeilor ca și preoți (sau preotese). Astfel de grupuri insistă că Biserica de la început a fost o comunitate egalitară și că scripturile gnostice furnizează o imagine mai adevărată a ceea ce Domnul Iisus Hristos a intenționat să fie comunitatea creștină. Mântuirea „constă în cunoașterea sinelui”, care este „un principiu de

⁴⁹ *The Da Vinci Cod*, p. 102.

⁵⁰ Carl E. Olson, *The Da Vinci Hoax*, Ignatius Press, San Francisco, 2004, pp.53-54.

⁵¹ Phyllis Meshel Onest, „Women’s Role in the Church: One Woman’s Perspective”, *The Lay Ministries Resource Handbook*, Orthodox Church in America, Department of Lay Ministry.

bază al gnosticismului antic”⁵². Creștinătatea devine orice dorește individul pe baza subiectivității și ideologiei, nu a obiectivității și teologiei.

Concluzie

Comentariile apologeților gnosticismului ating niște teme gnostice care se regăsesc în cultura vremii: suspiciunea/neîncrederea legată de tradiție, neîncredere în autoritate, aversiune față de dogmă și declarațiile revelat-obiective ale credinței și întoarcerea individului împotriva instituției. Apare și promisiunea cunoașterii secrete, care este unul dintre motivele pentru care multe din filmele contemporane se bucură de acest succes. Credulii cred că li se împărtășește un secret care a fost ascuns de câteva secole – o mușamalizare sângeroasă și blestemată făcută de o instituție antică foarte puternică. Aceasta a fost dintotdeauna promisiunea gnosticismului: eliberarea de autoritate, buna și individuala cunoaștere a realității și iluminarea care merge dincolo de normalitate. Profesorul de la University of Denver, Carl A. Raschke, în analiza sa pătrunzătoare a gnosticismului modern, *The Interruption of Eternity, Modern Gnosticism and the Origins of the New Religious Consciousness*, explică faptul că gnosticismul este „o religie a revoltei’ împotriva religiei convenționale”: „Gnosticismul constă într-o rebeliune nu numai împotriva unei structuri opresive și extrem de irelevante a înțelesului religios, ci și împotriva unui sistem social și politic intolerabil, poate privește în mod inconștient ca fiind sursa discomfortului său spiritual. Această relație dintre heterodoxia gnostică și descetățenirea socială poate fi confirmată nu doar prin faptul că această religie își găsește cea mai mare chemare în timpul perioadelor de corupție politică și pierderea autorității coerente, ca și în anarhia din timpurile elene și în ultimele faze ale declinului Romei, dar și în tendința moralității gnostice de a fi deviantă și în mod frecvent antinomică”⁵³.

Mai simplu spus, gnosticii sau neo-gnosticii sau „căutătorii” au o reputație deja istorică de a se revolta, de a contesta, făcând scene și băgându-și nasul acolo unde consideră că este status quo. Nu există prea multă îndoială legată de faptul că autoritatea, fie că este politică, religioasă, socială sau de orice alt fel, nu este privită cu mare respect în cultura occidentală de azi. Punând sub semnul întrebării și atacând autoritatea a devenit un ritual de trecere pentru mulți tineri și o practică ce dă dependență pentru cei mai bătrâni.

⁵² Hauke, *God or Goddess?*, p. 208. Vezi pp. 205-215 pentru o examinare a părerilor feministe despre Biserică.

⁵³ Carl A. Raschke, *The Interruption of Eternity, Modern Gnosticism and the Origins of the New Religious Consciousness*, (Chicago, Nelson-Hall, 1980), p. 34. Profesorul Raschke și-a îndreptat în principal atenția filosofică și teologică asupra modernismului, ca în ultimii ani să scrie despre teoria religiei, teologia politică și noile mișcări religioase (A se vedea *Painted Black, From Drug Killings to Heavy Metal Music, The Alarming True Story of How Satanism is terrorizing our communities*, San Francisco, Harper, 1990).